

Met de klok mee: Alips' ontbijt; Geronimo's tijdelijke slaapplek; Emmanuel's kerk; Ibrahim helpt Victor met zijn werk

Een paspoort voor ongedocumenteerden

Een sponsje in een wasbak

Geef migranten een camera en vraag ze hun eigen leven te fotograferen, zodat de afstand tussen object en subject verdwijnt. Het resultaat is een zeer diverse serie foto's, maar een gevoel van eenzaamheid is niet helemaal te vermijden.

DOOR YASHA LANGE

In Nederland bestaat, net als in veel andere landen, een parallelle illegale samenleving. Ongezien en zonder iemand tot last te zijn bewegen buitenlanders zonder geldige papieren zich door de stad. Ze worden opgevangen door hun eigen gemeenschap, geholpen door familieleden, aan het werk gehouden door referenties van vrienden. Het zijn op familie en afkomst gebaseerde schaduwnetwerken, concludeerde hoogleraar sociologie Godfried Engbersen al eens. Turken kunnen aan het werk bij de Turkse pizzeria en de Turkse bakker. Afrikanen helpen elkaar aan een woning in de Bijlmer. Kerkgemeenschappen zijn meer sociale dan religieuze ontmoetingscentra.

Er wordt hard gewerkt. Meestal schoonmaken, oppassen of afwassen. Soms in de bouw of de landbouw. Het verdiende geld wordt gespaard en naar huis gestuurd. Western Union heeft alleen al in de regio Amsterdam vijftig agentschappen, klaar om cash geld over te maken naar de hele wereld. Blanke, autochtone Nederlanders zijn daar zelden te zien. Het zijn de migranten zonder bankrekening, levend in de grijze cashmaatschappij, die via money transfers hun familie in de Filippijnen, Colombia of Ghana onderhouden.

Asielzoekers die procederen voor een verblijfsvergunning zijn zichtbaar, zij etaleren vaak hun ellende om aan te tonen dat het onmenselijk is ze terug te sturen. Migrant zonder geldige papieren is er juist alles aan gelegen om niet op te vallen. Ze kopen altijd een kaartje voor de tram, want als ze zonder kaartje gepakt worden komen ze misschien in de problemen. Ze hebben licht op hun fiets, betalen de huur, raken niet betrokken bij vechtpartijtjes. Ze zijn graag onzichtbaar.

Hoe maak je hun wereld zichtbaar? Met die vraag speelden fotografe Julienne Erkelens en kunstenaar Annette Kouwenhoven in 2007. Onder welke omstandigheden leven ze, waar vullen ze hun dagen mee, hoe kijken ze naar Nederland? Erkelens en Kouwenhoven vroegen zich af wie die migranten zijn, wat hun verhaal is en 'wilden de mensen zelf zichtbaar maken'.

Hun aanpak klinkt eenvoudig: geef ze een camera en vraag ze hun eigen leven te fotograferen, zodat de afstand tussen object en subject verdwijnt. Het Amsterdams Fonds voor de Kunst wilde het project wel steunen, maar het bleek lastig om deelnemers te vinden en hen ervan te overtuigen dat het een goed idee is om zichzelf in beeld te brengen. Via het Wereldhuis, een ontmoetings- en informatieplek voor ongedocumenteerde migranten, kwamen ze uiteindelijk in contact met 'ongedocumenteerden' uit onder meer de Filippijnen, Nigeria, Indonesië, Oeganda, Sierra Leone en Colombia. Ze kregen les tijdens bijeenkomsten en moesten vier maanden lang opdrachten maken (fotografeer bijvoorbeeld een plek die je doet denken aan thuis, of een voorwerp uit je verleden, of een dag uit je leven). Uiteindelijk deden vijftien mensen uit tien verschillende landen mee aan het project.

Het resultaat is een zeer diverse serie foto's. De een zoomt in, de ander fotografeert afstandelijk. De een bekijkt de omgeving, de ander beschouwt zichzelf. De een heeft oog voor detail, de ander voor sfeer. Het zijn geen mooie of kwalitatief uitzonderlijke foto's, maar dat is ook niet de bedoeling.

Soms zijn de beelden heel direct. 75 euro, drie chocolaatjes en een briefje: *Would you*

please clean the fridge. Thanks and have a good day! Dat is het contact met Nederland en Nederlanders, voor de meeste schoonmakers. Een foto van zes sleutelbossen op een rij, met stickertjes van maandag tot zaterdag, ter illustratie van de werkweek. Of een sponsje in een wasbak, als symbool van het dagelijks leven.

In andere gevallen zijn de beelden juist heel associatief. Een schaduw op de stoep, een vlinder, een tafeltennistafel. Aan wat herinnert dit, voor wie is dit belangrijk, en waarom? Sommige beelden zijn moeilijk te begrijpen zonder uitleg. Wat symboliseert een groen kopje in een

lege studio? Ferduous moet telkens verhuizen, blijkt uit de bijschriften die achter in de publicatie zijn opgenomen. Een groene stoel in een ziekenhuis? Johnson moet twee keer per week naar de nierdialyse. Een man tussen groene bosjes? De Hortus Botanicus herinnert Ibrahim aan zijn thuisland. De kracht van de foto's schuilt in de combinatie met de verhalen van de personen die ze gemaakt hebben.

Soms zijn de beelden vrolijk en kleurrijk, bijna onnatuurlijk. Een hele serie bloemen, een suikerspinnenkraam op de kermis, een glimmende etalage. Vivian, uit de Filippijnen: 'Ik

heb de foto's van bloemen vergroot en aan mijn muur gehangen, dan kan ik ontspannen en aan goede dingen denken.'

Maar lang niet alle beelden zijn zo opgetogen, integendeel. Veel slecht weer, lege avonden in Amsterdam, familieleden die gemist worden en illustraties van hard werken. Het was misschien niet de bedoeling van Erkelens en Kouwenhoven, maar een gevoel van eenzaamheid is niet helemaal te vermijden. De bijschriften versterken dat effect nog, misschien onbewust want Erkelens en Kouwenhoven wilden vooral laten zien hoe *normaal* de migranten zijn. Vandaar ook dat ze geen illegalen mogen heten, ook al zijn het migranten zonder verblijfsvergunning. 'Een mens is niet illegaal, dat is een negatief label', zegt Kouwenhoven. Een Nigeraan die Nederland binnenkomt op een toeristenvisum, niet naar huis gaat en vervolgens hier een leven opbouwt is volgens hen een ongedocumenteerde, geen illegaal.

Het project dient voor Kouwenhoven en Erkelens dan ook een hoger doel: de foto's kunnen de migranten legitimiteit verschaffen in de samenleving waarin ze opereren. Een paspoort voor ongedocumenteerden. Om aan te tonen dat ze hier wel horen, wel hun rol vervullen. De verhalen moeten, in combinatie met de beelden, laten zien dat zij ook gewoon hun familie missen, af en toe ziek zijn, kinderen hebben en nadenken over hun toekomst. ♦

> De expositie Redocumented is van 25 september t/m 7 november dagelijks te bezichtigen in de tuin bij de Corvershof, de tuin bij de Hermitage. Ingang: Nieuwe Herengracht 20, Amsterdam. De publicatie komt te liggen bij de kunstboekhandels in Amsterdam en kost vijf euro

